

HALK İNANMALARI-MİTOLOJİ EKSENİNDE HARPUT MONOGRAFİNDEN ÖRNEKLEMELER -Halk İnanmalarında Mağara-

Dr. Yaşar KALAFAT¹

Nagihan ÇETİN²

*“Dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer,
Uçsuz bucaksız sonsuz, sular içindeydi her yer”
Altay yaradılış Destanı- Giriş Cümlesi*

GİRİŞ:

Bu sunumumuzda Harput halk inanmalarını merkeze alıp halk inançları-mitoloji bağlamında görüşlerimizi güncelleştirerek tartışmaya açarak mağara-inanç konusuna geçmek istiyoruz.

Mitolojinin farklı alt disiplinlerdeki tanımlanmaları bir yana halk inanmaları mitoloji bağlantısı yadsınamaz bir husustur. Bu genel hüküm Anadolu daha doğrusu batı Türklüğünün mitolojik kök hücrelerinin aranması noktasında farklı özellikleri de birliğinde içerir. Bu nokta mitolojilerin tanımlarında ideolojik boyut da içermeleri ile ilgilidir. Mitolojik arayışlar ideolojik içeriklerden tamamen arî değildir. Biz sunumumuzda ideolojik arayışlara girecek değiliz. Ancak özellikle günümüzde stratejik bir obje olmuş iken, strateji-ideoloji bağlantısı da bilinirken, toplum mühendisliği yapmaya kalkmak bir yana, mağara etrafında oluşmuş halk inanmalarına geçmeden, mitoloji-halkbiliminin alt dallarından birisi olan halk inanmaları alanı arasında ilişkiden hareketle bir durum değerlendirmesi yapılması zarureti vardır.

Durum Tespiti:

Durum tespiti adına ilk ağızda şunlar söylenebilir.

Anadolu Türk kültür coğrafyasında özellikle batı Anadolu’da hala hükmünü sürdüren bir Yunan mitolojisi hegemonyası yaşanmıştır³. Bu

¹ Türk Halkbilim Araştırma Kültür ve Strateji Merkezi, yasarkalafat@gmail.com
www.yasarkalafat.info

² Halkbilim Araştırmacısı, Hacettepe, <nagihan-cetin@hotmail.com>

³ Şefik Can, **Klasik Yunan Mitolojisi**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1990

alandaki edebiyat külliyat oluşturacak kadar zengindir. Bu yapılanma kendisi ile birlikte sanatın bütün dallarına, bu arada Türk eğitim sistemine de hâkim olmuş, adeta resmi ideoloji ile bütünleşmiştir.

Saniyen arz edelim ifadelerimizde **“Türk”** söylemi etnik anlamda ve muhakkak anadili Türkçe olan halk anlamında değil, Türkiye Cumhuriyetini kuran halkın, birlikte yaşayan halkların ortak milleti anlamındadır.

2000’li yıllarda, mitoloji alanında Türkiye başka bir furyaya sahne olmuştur. Avrupa Mitolojisi, Rus Mitolojisi, Çin Mitolojisi, Mısır Mitolojisi ve benzeri gibi yayınlarla Türk okuru tanış olmuştur. Bu dönemin hemen ardından Kürt Mitolojisi⁴, Kafkas halklarına dair mitolojik yayınlar⁵ giderek Orta Doğu Mitolojisi⁶ türünden yayınlar Türkiye’de okuru ile buluşmaya başlamıştır. Son dönemde, Türklüğün mitolojik dönemine ışık tutabilecek tercüme yayınlar ve A.İnan⁷ ve B. Ögel’in⁸ çalışmaları gibi birkaç çalışma lisansüstü çalışmalarla zenginleştirilmeğe başlanılmıştır. Edebiyat, tarih, dil alanında yapılmaya başlanılan çalışmalarla kapı biraz aralanır gibi olmuştur. F. Bayat bu dönemi yapılan yayınlarla ile birlikte bir çalışmasında incelemiştir⁹.

Batı Türklüğünün kök hücrelerini halk inanmaları ile ilişkilendirilerek yapılan çalışmalar son 10 yıl içerisinde ve Azerbaycan-Türkiye birlikteliği ile sürdürülebilen çalışmalardır. Azerbaycan Bilimler Akademisi Millî Folklor Enstitüsü ve bilhassa Nahçıvan Üniversitesi ve Nahçıvan Bilimler Akademisi çevrelerinin Türkiye’deki meslektaşları ile birlikte yürüttükleri çalışmaları, henüz emekleme döneminde olsalar da üzerinde durulan konu bakımından önemlidirler. Bu dönemdeki çalışmalar daha ziyade sempozyum bildirileri ve akademik makaleler türünden olmuşlardır. Mitoloji içerikli kitap karakterli birkaç münferit çalışmadan telif çalışma ki bunların çoğunluğu Azerbaycan’da üretilmiştir. Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük¹⁰ isimli çalışma bunlardan olmuştur. Bunu izleyen günlerde Türk

⁴ Cemşit Bender, **Kürt Mitolojisi**, I-II, Berfin, İstanbul, 1996

⁵ Yismeyl Özdemir Özbay, **Mitoloji ve Nartlar**, Kafkas yayınları 1, Ankara, 1990

⁶ S.H.Hoorke, **Ortadoğu Mitolojisi, Mezopotamya Mısır Filistin Hitit Musevi Hristiyan Mitolojileri**, Çev. Alâeddin Şener, İmge, Ankara, 1991

⁷ A. İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara, 1972; **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara, 1988

⁸ B. Ögel, **Türk Mitolojisi I**, İstanbul 1971; **Türk Mitolojisi II**, Ankara, 1989

⁹ Fuzuli Bayat, **Mitolojiye Giriş**, Ötüken, Çorum, 2005

¹⁰ Celal Beydili, **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Yurt, Ankara, 2005

okurunu internet ortamında Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük¹¹ ile tanış olmuştur. Eser Türk söylence sözlüğünün ansiklopedik sürümü özelliğindedir. Azerbaycan'da basılan eser Türkiye'de de basılmış sözlük karakterli bir çalışmadır. Tercüme bir eser olan "Yaratıcı Mitoloji-Tanrının Maskeleri"¹² nin ikinci baskısı ile Türk okuru 2003 yılında tanışmıştır. Eser mitoloji felsefe bağlamında, bazı mitolojik objeleri felsefe mantığı ile irdelemektedir.

Bizim üzerinde biraz daha ayrıntılı durmak istediğimiz ve Türkiye'nin güncel millî meseleleri ile bire bir ilgili olan mitoloji içerikli çalışma ise 2012 sonbaharında yayınlanan "İran Mitolojisi"¹³ isimli eserdir. Eser, İran mitolojisini kökenleri, kaynakları ve ana temaları ile ele almaktadır. Eserde; mitoloji, dinsel mitoloji, mitolojinin varlık sebebi, yararları, temeli, mahiyeti zamanı, kökenleri, fonksiyonları, mitlerin yorumlanması, değişim ve dönüşümleri, dünya görüşü mitoloji, dil, mitoloji-rüya bağlantıları, efsane, ütopya gibi konulara dair bilgi verilmektedir. İran Ulusu Aryanlık başlığı altında ele alınıp Aryan mitolojisindeki Gök Tanrılar, ateş gibi bir takım kültlere dair bilgi verilmektedir. İran ulusal tarihi safhaları anlatılmaktadır Eski İran dinleri tek tek ele alınmakta ayrıca Zerdüşizm ak ve kara iyeler, dağ kültü gibi başlıklar altında ele alınmaktadır. İran mitolojisinin dönüşüm evrelerine dair bilgi verilmekte ve kaynakları üzerinde durulmaktadır.

Bilindiği gibi Fars-Aryanlık Hint-Avrupa yapılanmasının bir parçası olarak algılanır ve Kürt dilli halkla birlikte Tacikleri de Ermenileri de kapsar¹⁴. Bu sınıflandırmada siyasî oryantalizmin katkısı yok sayılamaz.

Kültür stratejistliği adına konulmuş bir teşhisten hareketle, "AB ve ABD'nin Anadolu ve Azerbaycan'da Zerdüş inancına yeniden hayatiyet kazandırmak istedikleri" söylenebilir.¹⁵ Bununla amaçlanan Ortadoğu İslam coğrafyasında Sünni-Şii bölgesel ihtilafının sağlanılmasından sonra, bölgede İslam olmayan İslamiyet'ten koparılmış gerektiğinde İslam'a da karşı

¹¹ Deniz Karabulut, **Türk Mitolojisi Ansiklopedisi**, 2012 <http://frpnet.net/TurkSoylenceSozlugu.pdf>, <http://tr.scribd.com/doc/99888091/MITOLOJI-SOZLUGU> <http://www.roosle.com/CV6EJI9NYRJ8/MITOLOJI-SOZLUGU.pdf.html>

¹² Joseph Campbell, çev. Kudret Emiroğlu, **Yaratıcı Mitoloji-Tanrının Maskesi**, İnge, 2. baskı, İstanbul, 2003

¹³ Nimet Yıldırım, **İran Mitolojisi**, Pinhan, İstanbul, 2012

¹⁴ Yaşar Kalafat "Tacikistan'da Türk Halk Kültürü" **Türk Kültürü Fahrettin Kırzioğlu Özel Sayısı**, Nisan 2003 S. 480 sh. 172-192

¹⁵ Yaşar Kalafat "Türk Ermeni İlişkilerinde Kültürel Boyut" **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Nisan 2003 S. 196 sh. 17-20; **Erciyes** Ocak 2002, S. 289 sh. 7-9

kullanılabilecek yeni bir sosyal yapılanmanın oluşturulması olduğu üzerinde durulmaktadır. Emperyalizmden arka bulmuş siyasi kürcülük için bu vaat, biteviye devam edebilecek batı desteği anlamına gelmektedir.

Kürt etnik milliyetçiliğinin değişmez temel amacı varlıkları için ayrılıklarının kabul edilmesi noktasında olmuştur. Arap ve Türk olmadıkları anlatılmaya çalışılırken Farslıkla bir bağlantılarının olmadığı konusunda fazla ısrarlı olmamışlardır. Zira Fars-Kürt dil akrabalığı bir gerçektir. İslamiyet evveli dinleri konusunda Zerdüştlüğe uzun süre açıktan sahip çıkamamışlardır Zira Kürt etnik milliyetçiliğinde üstünlük Marksist Leninist hareketin elinde olduğu dönemde, materyalist Kürtçü hareket halkla bütünleşmeyi kotaramamıştır. İnanç konusunda çark eden Kürtçü hareket, Kürt dinî hareketlerine dini-feodal hareketler demekten vazgeçmiştir. Kürt etnik milliyetçilik hareketi taban bulmaya başlayınca bölgenin diğer İslam halklarından farklılıklarını mitoloji alanında da savunmaya başlamışlar ve Zerdüşizme sahip çıkmak bu dönemde ön plana çıkmıştır¹⁶.

Geçen süreye bakıldığında Kürtçü hareket Türkiye ortamı itibariyle Türk olmadıkları çelişkili bir biçimde olsa da kabul ettirilmiştir. 28 Aralık 2012 tarihinde Şerafeddin Elçi'nin TBMM'nde yapılan ölüm merasiminde Tv kanalları büyük çoğunluğu ile takdimi "Kürt siyaset adamı" diye yaparken mevtanın tabutu Türk bayrağına sarılmıştır. Bize göre Şerefeddin Elçi ana dili Kürtçe olan bir Türk'tü. Kürtçü siyasi fikirlerinin olması onun Türk olmadığını göstermez. O etnik kimlik olarak Kürt olan bir Türk'tür.

Batı, Anadolu Türklüğünün Anadolu ve yakın çevresinde sadece 1000 yıllık bir geçmişlerinin olduğu, asıl vatanlarının Anadolu ve yakın çevresi olmadığı konusunda büyük çoğunluğu ile AB ve ABD hemfikirdirler.

Bu noktada, "Anadolu Türklüğünün başlangıç tarihi, Türklerin Anadolu'ya Müslüman Türkler olarak gelmeden evvelinde başladığı, bu şekilde gelen Türklerin Anadolu'nun İslam'a açılışı ile Müslüman oldukları"

¹⁶ Zerdüşizm'in Azerbaycan'daki derinliği Anadolu'dakinden daha köklüdür. Bu kökler Güney Azerbaycan'da daha da güçlüdür. Özbekistan'da-Karakalpakistan'da 1993-94 lerde teologlarla arasında Zerdüşizm-Şamanizm tartışmasının şahit olmuşuzdur. Bu bir millî kimlik oluşturma tartışması idi. Kuzey Azerbaycan ve Özbekistan'daki Zerdüş tapınak ve mekânları İran'dakilere nazaran daha ziyade turistik özelliktedirler. Bu din, Anadolu'da bilhassa sözlü kültürde örtülü izler bırakmıştır. Kuzey ve Güney Azerbaycan nevrüz anlayışlarında ciddi mifik farklılıkların oluşu önemli bir noktadır ve bu konu da akademisyenler arasında tartışılmıştır. Azerbaycan'da Zerdüş'tün millî kültürün bir parçası olarak sahiplenilen bir aydın grubu vardır.(www.yasarkalafat.info>

konusu önem kazanmaktadır¹⁷. Anadolu Türklüğünün mitolojik arka planını Altaylarda ararken bu noktaya açıklık getirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan ise, İslam'da mitolojinin aranmayacağı görüşü de hayli yaygındır. Mitoloji bahsi itibariyle açıklık getirilmesi gereken diğer husus ise İsrailiyattır.

“Kürt millî dininin Zerdüştilik olduğu” konusunda giderek artan siyasi, ideolojik, stratejik bir arayış vardır¹⁸.

İran Mitolojisi¹⁹ kitabında Farıslıkla İranlılık özdeşleştirilmektedir. İran Fars tarihi binlerce yıl evveline götürülürken bu coğrafya Anadolu ve yakın çevresini Kürt dilli halkların yaşadıkları bölgeleri de, bölge tarihi ile birlikte kapsamaktadır. Böylece denklemde; Zerdüşizm-Şamanizm-İsrailiyat ve batı'nın paganist dönem inanç kalıntıları, Anadolu insanı için inanç kökleri aranması döneminde önem kazanmaktadır.

Bir millet kökü kadar vardır, kökü kadar yoktur.

Eserde tarih şuuru mantığı ile yola çıkılmakta, Anadolu'da Türklüğün köklerinin olmadığı, Farıslığın kültür kökleri üzerine oturtulduğu, Kürtlüğün bu kökler üzerinde boy verdiği esas alınmaktadır.

Böylece Fars kültür coğrafyası; İran'ın yanı sıra Türkiye, Suriye Irak Kürt kültür coğrafyalarına da varis durumuna geçmektedir.

Farısların bu kültür coğrafyasına mitolojiden hareketle el atmış olmaları Fars dil hegemonya alanı ile Fars mitolojik verilerinden doğan coğrafya örtüşmüş olmaktadır.

2013 yılı Türk halk biliminin 100. yıldır. Türkiye Cumhuriyetinin bir döneminde doğu ve güneydoğu Anadolu'da yapılan halk bilim çalışmaları Kürt dilli halkın kültürel kimliği bir anlamda yok sayılarak, tamamen Türkçe derlenilmiş, arşivlenmiş ve alan çalışmaları sınırlı da olsa üst kültüre aktarılırken Kürtçe üretim dili olarak gaile alınmamış tamamen Türkçe ile ilişkilendirilmiştir. Türkiye'de anılan bölgeden yapıla gelen çeşitli derlemelerle, adeta örtülü bilgilerin deşifre edilmelerini sağlayabilmiştir. Verilerin kimliklendirilmeleri yapılamamış veya inkâra sapılarak yanlış

¹⁷Yaşar Kalafat “İslamiyet'e Anadolu'da Giren Türkler” **Milli Kültür**, Eylül 1986 S. 54 sh. 32-40

¹⁸ Başbakan Tayyip Erdoğan ve BDP sözcüleri arasında 2012 yılının son yalarında bu konuda ciddi tartışmalar olmuştur.

¹⁹ Nimet Yıldırım, **İran Mitolojisi**, Pinhan, İstanbul, 2012

yapılmıştır. Alınan mesafe derinlerdeki bir kısım kültürel verilerin satha çıkarılmaları noktasında olabilmıştır. Bu hal Kürt dilli aydınların etnik milliyetliye yönelmelerine de yol açabilmıştır. Bu noktada Kültür stratejilerinde yararlanabilme noktasında Fars kültür teorisyenleri Türk kesimdeki meslektaşlarından iki adım öndedirler. Bulardan birisi dil diğeri ise mitoloji gerçeğidir. Ortadoğu mitolojisinden sonra İran Mitolojisinin de okuru ile buluşması bu sahadaki gelişmeye yeni bir boyut kazandırmıştır. O da şudur;

Anadolu Türk mitolojisini inşa etmek için halk inancı çalışmaları sürdürenler, münferit çalışmalar düzeyini aşamadıkları için, bir anlamda millî mitoloji için derledikleri verileri ile Fars mitolojisine hizmet etmiş durumuna da düşürülebilirler.

UNESCO dünya kültürlerini tanış kılma, aralarında kültürel akrabalık bağları bulma ve kurma adına bölgesel kültür yapılanmalarına önem vermektedir. Bu tür projelerde yer alan uluslar, çift standartlı çalışabilmekte, millî kültür stratejilerini de oluşturup koruyabilmektedirler. Bu uygulama UNESCO'ya rağmen onunla uyumlu olarak sürdürülebilen bir var olma savaşıdır.

Bu noktada Türk halkbilim stratejisti, dünyada hâkim olan gerçeği, ülke gerçeğini de dikkate alarak, bölgesel gelişmeleri izleyebilir bir stratejik çizgi geliştirme durumunda olmalıdır. Bu çizgi inkârcı olmayan, demokratik, gerçekçi, paylaşımcı ve korunabilmeyi de sağlayabilen bir çizgi olmalıdır. Birlikte yaşayan halkların özel kültürel değerleri korunabilirken, ortak milli kültürel değerler de dış tehdide karşı onunla birlikte korunabilmelidir. Bu anlayışta, farklı anadiller de, ortak millî dilin yanı sıra araştırma dili olabilmelidir.

Halk inancı çalışmalarında göz ardı edilemeyecek bir diğer cihet ise İsrailiyattır. Türk Kültürel kimliğinin inşa sürecinde, mitolojik köklerin aranılması ve kendi kökleri üzerinde var olma savaşı sürdürülürken, İsrailiyatın da bu arayış içerisindeki yerinin belirlenmesi gerekmektedir²⁰. Bu bahis kimliklendirme itibarıyla fevkalade önemli ve büyük ölçüde ihmal edilmiş bir alandır. İslami düşünce tarzı, mitolojiyi söylenti olarak almakta ve “İslam'ın mitolojisinin olmadığı”nı savunmaktadır. Böylece ana dili Türkçe olan ve mitolojik kökleri başka coğrafyalarda bulunduğu ileri sürülen

²⁰Yaşar Kalafat, “Muvakkat Cenubî Garbî Kafkas Hükümeti Kültür Coğrafyası”, **VII. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu, 28–30 Eylül 2011 Bitlis**

Müslüman Türk dilli halkın, bu coğrafyada köksüz oldukları iddia edilmiş olmaktadır. Bu konuyu aynı yaklaşım tarzından hareketle başka bir çalışmamızda ele almayı düşünüyoruz²¹. Evvelce yaptığımız bir çalışmada²² Anadolu dinî tabakalaşmasının halk inançları çalışmasındaki önemi üzerinde durmaya çalışmıştık. Böylece kalın hatları ile de olsa konumuzun mahiyeti açıklanmış olmaktadır.

METİN:

Bu geliş girişten sonra Harput halk inançlarından seçilmiş **birkaç** örnekten hareketle üzerinde durduğumuz halk inanmaları-mitolojik bağlantı konusuna geçmek istiyoruz. Konuyu sonuç bölümünde toparlamayı düşünüyoruz.

Harput halk inanmaları konulu çalışmalar; ilmî sempozyumlarda, akademik dergilerde ve armağan kitaplarında farklı konu başlıkları ile çeşitli zamanlarda ele alınmıştır. Ayrıca Fırat Üniversitesi öncelikli olmak üzere lisans ve lisansüstü çalışmalarda da irdelenmiştir. Biz burada Öztürk'ün çalışmasına kısaca değinmek istiyoruz²³.

Anılan çalışmada doğum yapılan evin etrafında ama bir kimse tarafından sürekli davul çalınmış olması, doğum yapmakta olan annenin sesinin dışarıdan duyulmaması şeklinde izah edilmektedir²⁴. Bize göre çalınan bu davul ile kara iyelerin evin etrafından kovulması amaçlanmıştır. Bu uygulamadaki davul çalma ile ay tutulunca çalınan davul benzeri ses çıkaran nesnelerin çalınması arasında hiçbir fark yoktur. Kara iyelerin doğum muhitinden kovulmak amacıyla aynı bölgede ilgili eşiğin önünde ateş yakılır, erkek at kişnetilir. Zira Al Karısı ve benzeri şer güçlerin gürültü, ateş ve erkek attan kaçındıkları inancı vardır. Bize göre davulcunun kör kimseden seçilmesi de muhtemel bir görüntüden duyulabilecek korkuya karşı alınmış bir tedbirdir. Yazar bu bölgede Al Karası veya **Al Basması**'na karşı onun yastığının altına demir aksamdan bir nesne konulması ve Al Karısı'nın

²¹Yaşar Kalafat, "Doğu Karadeniz Örneklemeleri İle Türk Halk İnanmalarında 'Bulut' (Halk İnanmaları- İsrailiyat Bağlantısına Dair) **Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu**, 26-28 Nisan 2013 Akçaabat

²² Yaşar Kalafat, «Türk Halk İnançları Şamdanından Türklüğün Eski Çağlarına Huzmeler» **Cuci Kültür Coğrafyasında karşılaştırmalı Türk Halk İnançları**, Berikan Ankara, 2013 (Baskıda)

²³ Mustafa Öztürk, **16. Yüzyılda Kilis Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler ve Oymaklar**, Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ, 2004

²⁴ A.g.e. s.177

ağızdan girerek annenin ciğerini yiyeceğine inanıldığı için özel besleyici yemek olan **Aside**'nin içine de ve hastanın yakasına kıyık takılır, demektedir²⁵.

İnanç içerikli devamlılık arz eden bir uygulama şekli de **Köstek kesme**dir. Köstek kesme Türk kültür coğrafyasının diğer kesimlerinde de az-çok farklılıklarla ve değişik isimlerle de olsa görülen bir halk sağaltma uygulamasıdır²⁶. Bizim üzerinde durduğumuz kültürel devamlılık bakımından bu uygulamanın önemi ayağı basamayan çocuklar için ilk adım toyu, ilk diş toyu veya ilk saç toyunda olduğu gibi bir toy ile noktalanmasıdır. Türk kültürlü halklar böyle vesileleri küçük de olsa bir şölenle kutlamaktadırlar. Harput yöresinde yürüyemeyen çocuğun kucacağı içi çerezlerle dolu süslü bir sepet konur yürüyemeyen ocuğun bağlı olan ayak başparmaklarının ipi kesilir ve kesen çocuk kaçır başka bir çocuk onu kovalayıp yakalar. Sonunda çocuklar hep birlikte çerezleri yerler²⁷.

Harput halk inançlarında keza kültür coğrafyasının diğer halklarında olduğu gibi **ağıt** yakılır.²⁸ Bu toplumda **baykuş** uğursuzluk simgesi olarak bilinirken **güvercinin** öldürülmesi uğursuzluk ve **kaplumbağa** iskeleti ise bina nazarlıklarında kullanılır²⁹.

Mağara konusu Türk mitolojisinde çok yönlü bağlantısı olan bir konudur. Yeraltı iyeleri ve onların yaşam bölgeleri dolaylı da olsa mağaralarla ilişkilendirilmiştir. “Mağaralar, yeraltı dünyasını, yeryüzüne bağlayan birer kapı gibi idiler.”³⁰ Türk destanların mağara konusu yer yer gündeme gelirken, Ergenekon gibi bazı destanlarımız mağara konusu ile doğrudan bağlantılıdır. Keza eritilen **Demir Dağ** konusunu ateş kültünden bağımsız düşünmek oldukça zordur. Alt ve üst dünyaların birleşim yerinde oldukları düşünülen mağaralar, yeraltı suları inancıyla da ilgilidirler. Yeraltı sularına yüklenilen mistik muhteva; onların **Ham su**, **Kara su**, **Haram olmayan su** gibi adlandırılmaları onlara halk tefekküründe manevi bir itibar

²⁵ A.g.e. s.177

²⁶ Yaşar Kalafat, “Akşehir Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda **Od/ateş/Ocak** İyesi” **I.Uluslar arası Selçuklu’dan Günümüze Akşehir Kongresi ve sanat Etkinlikleri (20–21 Kasım 2008)**, Ed. Y.Küçükdağ-M.Çıpan, Konya, 2010, s. 121- 139

²⁷ A.g.e. s.178

²⁸ A.g.e. s. 180

²⁹ A.ge.

³⁰ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar C.I** Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 22

kazandırmıştır. Bu itibarla mağara kültü-su kültü bağlantısı üzerinde durulabilir.

Nitekim **Gerdek Suyu** ve **Gerdek Pınarı** da, **Gerdek Mağarası** adlandırması ile ilişkilendirilebilir. **Kırk Suyu, Abdest Suyu, Gusül Suyu, Mürdeşir Suyu** gibi Gerdek Suyu da döküldüğü yere ve zamana göre gösterilen itina bakımından mistik muhteva itibariyle az çok farklıdır.

Kayseri-Sarız Gerdek Mağarası köyünün bu ismi alışı; buradaki mağaranın kapısının gerdekli/kapalı olduğu ve ayrıca köyden kaçarak evlenen iki gencin burada zifafa girmiş olması ile izah edilmektedir. Çorum'un Alaca ilçesine bağlı **Gerdekkaya** köyünün isim alışı da buna benzer bir şekilde izah edilmektedir.

Tokat-Zile'nin *Yalınyazı Köyü Maşat Ören* mevkiinde Örenin yakınındaki bir Çeşmeye **Gerdek Suyu** da denilmiştir. Düğünden sonra damat önce bu suda yıkanır, sonra gerdeğe girmiş. **Gerdek Pınarı** Efsanesinde de düşmandan kaçan bir çift âşık Allah'tan yardım isterler, bunun üzerine yarılan kaya aşıkları içine alıp kapanır. Sonra bu kayadan su fışkırır ve gerdek pınarı oluşur. (KÖKSEL, Behiye (1994), "Karacaoğlan ve Gaziantep", II. *Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, 20-24 Kasım 1991, Adana, <http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum>, 30.12.2007.) Zikreden; Faruk Çolak, "Gerdek Pınarı 'Gaziantep Efsanesi Üzerine Bazı değerlendirmeler... ..)

Kuzey Afganistan Türk kültür bölgesinde ulu zatların türbe türü mezarları çok kere yerin altındadır. Bu tür türbe mezar örnekleri Güney-doğu Anadolu'da da vardır. Halkın ifadesine göre bu tercih tevazudan ve kibir karşısı olmanın bir sonucudur³¹.

Türk Tarihi-Mağara:

Kutsal Mağara inancının menşei Hun Türkleri dönemine dayanmaktadır. Bu dönemde Ata Mağarası'nın bulunduğu, buraya şamalarla birlikte devlet erkânın da saygılı davrandıkları, yılın muayyen dönemlerinde merasimle ziyaret edilen bu mağarada kurban kesildiği bilinmektedir.³² Anadolu Türkçesinde mağara uzun süre izbe, mahzen anlamında varlığını

³¹ Yaşar Kalafat, **Bozulmuş Türk Kültür Coğrafyasında Karşılaştırmalı Halk İnançları**, Berikan, Ankara 2012 (baskıda)

³² Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar C.I** Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s 26

sürdürmüştür.³³ Tobo'lar da kayaları mağaralar şeklinde oyuyor ve buralarda göğe, yere ve han soyluların ruhlarına keza kurban kesiyorlardı.³⁴

Göktürklerde de Hunlarda olduğu gibi kutsal kabul edilen mağaralar vardı ve onlar da **Ecdat Mağaraları**'na kurban kesiyorlardı. Göktürklerin Menşe Efsanesi'nde Göktürkler, çocuğu mağaraya götüren dişi kurtla mağarada türemişlerdi. Göktürklerin İkinci Menşe Efsanesinde de mağara vardır.³⁵ Uygur Türeyiş Destanı'ndaki ağaçtan türeme motifinde de ağacın kovuğu ana rahmine benzetilmiştir. Ağaçtan türeme ve ağacın ata formu olarak tanınması Türklerde çok eski bir inançtır. Kayın Ana Layın Ata, Türk sözlü anlatı geleneğindeki ana motiflerden birisidir.³⁶ **Ağaç kovuğunun** ana rahmine benzetilmiş olması, delikli taş ve ondan geçirilerek yeniden dünyaya gelme inancıyla da bize göre bağlantılıdır. Hatta yarım daire şeklindeki **gökkuşağı** ve onun altından geçilmesiyle cinsiyet değişebileceği inancı ile de ilişkisi aranabilir. Bu noktada Türk halk kültüründeki mağara kültü, Türk kozmogoni ve kozmoloji ile bağlantılıdır.

Kırgız Türeyiş Destanında ataları bir **inekle** mağarada yaşıyorlardı ve Kırgızlar onlardan türemişlerdi.³⁷ Türklerin ilk atasının **Aya Ata** ile izah eden destanda da bir mağarada yaşıyordu. Mağara ile **ana rahmi** arasında bir benzetme yapılmıştır.³⁸

Anadolu'da okunan Muhammediye'lerde takip edilen **geyik** bir mağaradan girerek mümbit bir alana çıkar. "Bu gibi halk eserlerinde, peygamberlerin tarihi, Türk mitolojisine bütünlendirilerek halka sunulmuştur."³⁹ Hz. İbrahim Mağara'da dünyaya gelmiş ve orada 15 gün kalmıştır.⁴⁰ Hz. Muhammed'in de hayatında Hira Mağarası'nın yeri vardır. Hz. Eyyüp'ün

³³ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, 3 Kültür Bakanlığı, Ankara, 1978, s.29

³⁴ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar C.I** Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 27

³⁵ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar C.I** Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 27

³⁶ B.A.Gökdağ-K.Üçüncü, **Başlangıçtan Günümüze Türk Destanları**, Akçağ, Ankara, 2007 s. 70

³⁷ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar C.I** Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s 27

³⁸ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar C.I** Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s 28

³⁹ Yaşar Kalafat, **"Güney Doğu Anadolu'da Altay Halk İnançları 'Oboo-Ovoo' lar", Aşiretlerde Mitolojik Bulgular**, Berikan, Ankara, 2012, s.7-23

⁴⁰ A.Aydemir, İsrailiyad, İstanbul, 2000, s. 354

mağara bağlantısı da bilinmektedir. Birçok gönül eri inziva için mağaraları seçmişlerdir. Geyik etrafında halk kültüründe bir hayli birikim oluşmuş adeta bir geyik kültü meydana gelmiştir. Anadolu ve Türkmenistan'da ve hatta Özbekistan'da ulu zatların türbelerinde geyik boynuzu ve nadiren de geyik kemiği görmek çok rastlanılan bir durumdur.

Kutsal mağaralar konusuna Faruk Çolak,⁴¹ Ziya Gökalp'in ve Cemil Cahit Güzelbey'in açıklamalarına da atıflar yaparak, destanların yanı sıra masallardan da bahisle oldukça geniş bilgi vermiş ve bu arada **Taş Kesilme** motifini de insanatın cemadata dönüşerek koruyucu kutsal su-kaya mekânı oluşturmaya da örneklemeler yapmış olmaktadır.

Yöresel Bulgular:

Elazığ yöresinde kendisine kutsallık atfedilen kişilerin yaşadıkları veya zaman zaman müritleri ile bir araya gelebildikleri mağaralar vardır ki bunlar üzerinde geçen uzun yıllara rağmen halk nazarında manevî itibarı olan yerler olarak kabul edilirler. (Baskil ilçesi Dervişdere Köyünde yer alan Şeyh Sait'in evidir ki **“Ocak”** olarak kabul edilir.) Eski Anadolu'da hububat saklamak için yer altında yapılan bölüm ve mağaralara kesme ev adı da verilirdi.⁴² Çadırılık Ziyaret de bunlardan birisi olarak kabul edilir. Şah İsmail bu bölgeye gelirken çadırını kurduğu yer olarak bilinir.⁴³ Etrafı taşlarla çevrili yuvarlak harman yeri şeklinde olan alan, bize göre tipik bir **Ovoo/Oboo'dur**.⁴⁴

Mağara-şifa-inanç bağlantısı üzerinde duran araştırmacılar Nahçıvan Tuz Dağı ve Tuz Mağarası'nı da incelemişlerdir. Bu konuda varılan sonuç özetle; Güneş ve ay ışınları muayyen derinliklerdeki tuz tabakalarına farklı açılardan farklı etkiler yapabilmektedir. Toprağın derinliklerindeki tuz mağaralarındaki havanın solunması, bazı hastalıklar üzerinde değişik tesirler, bu arada şifa sonuçlu neticeler doğurabilmektedir⁴⁵.

⁴¹ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar C.I** Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 24) Faruk Çolak, “Gerdek Pınarı ‘Gaziantep Efsanesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, **Tubar**, Güz 2012, S. 32, s. 43-57

⁴² Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, 3 Kültür Bakanlığı, Ankara, 1978, s.29

⁴³ Abdulkadir Kıyak, **Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Yerleri**, Ankara, 2012, s. 228

⁴⁴ Yaşar Kalafat, **“Güney Doğu Anadolu’da Altay Halk İnançları ‘Oboo-Ovoo’ lar”, Aşiretlerde Mitolojik Bulgular**, Berikan, Ankara, 2012, s.7-23

⁴⁵ Yaşar Kalafat, “Türk Halk İnançlarında Tuz Bir Tabu mu İdi?” **Nahçıvan İlk Şehir ve Duzdağ 27-28 Temmuz 2012 Beynelhalk Sempozyumu-Nahçıvan**

Uygurların **“Kerem”** olarak bilinen mağara evleri ve içlerindeki mabetler fikrinin Budizm’den etkilenecek şekilde şekillendiği görüşünü açıklayan çalışmalar da yapılmıştır. Selçuklular döneminde Orta Asya Türkleri bu mağaralara **“Üngü”** diyorlardı.⁴⁶

Bütün bu bulgulara rağmen Türk halk kültüründe mağara kültürünün oluştuğu söylenebilir mi? Taşın, kayanın, toprağın, dağın, tepenin iyesi olduğu inancı bilinirken mağara iyesinden bahsedilebilir mi? **“Sahipli Yerler”** inancı bilinirken⁴⁷ sahipli mağaralar da olmalıydı. Nitekim Erzurum’da Ecinli diye bilinen bir mağara vardır. Yine Erzurum bölgesi mağaralarından otu ineklerin bol süt vermelerini sağlayan bir yatacık mağarası vardır⁴⁸. Mağaranın koruyucu ruhu veya ondan icazet alınmasından bahsedilebilir mi? Kutsal Ata Mağaraları’nda kesilen kurbanlar mağaranın ruhu/iyesinden icazet olmak için mi idi, yoksa ilk atanın barınacağı olduğu için **Ata Ruhları** ile mi bağlantılı idi?

Yedi Uyurlar etrafında oluşan efsanelerin bir kısmı onların sığındıkları Mağara ile ilgili idi. O mağaraya kutsiyet veren kendisine sığınılan kişilerin kutluluğu idi. Mağara bu konuda talimat almış olmalıydı. Bu noktada mağara sistemin bir parçası olmalıydı. Anadolu’daki Yedi Uyurlar Mağaraları’nın duvarlarına dış ağrısına karşı geleceği için çivi çakıldığı olurdu. **Yedi Uyurlar’a** mahsus olduğu söylenen bazı mağaralarda içerisinden günahsızların geçebileceğine inanılan **Delikli Taş**’lar vardır. Nahçıvan’daki Yedi Uyurlar Mağarası’nda üzerine su damlayan kimsenin muradının olacağına inanılır. Yakın zamana kadar burada bulunan ve gönderine niyet çaputları bağlanan mezarın, Yedi Uyurların köpeği **Kıtmır**’e ait olduğuna inanılırdı. Bu noktada mağara kültürü **“Ocak”** ve **“Pir”** kültürlerinden tamamen bağımsız sayılmayacaktır.

Umay Ana- Mağara:

Umay bağlantılı bir inanç da vücut benleri ile ilgilidir. Bu konuda **Beydili**; “Eski Türk düşüncesinde, bazı çocukların vücutlarında bulunan

⁴⁶ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, 3 Kültür Bakanlığı, Ankara, 1978, s.29

⁴⁷ Yaşar Kalafat, “Kocaeli ve Çevresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Adanmışlık/Sahiplilik” **I.Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu, Kocaeli 20-22 Nisan 2006**

⁴⁸ Yaşar Kalafat, **Anadolu Türk Halk Sufizmi, Zazalar Kırmançlar ve Türkmenler-Erzurum Ziyaret Yerlerinin Tasnifi ve Halk Bilimi İtibariyle Önemi-** Avrasya Bir Vakfı Yayını, Ankara, 1997, s. 49

anadan doğma lekeler de uğurlu ve kutsal sayılıp **Umay Ananın Eli**'nin izi olarak bilinirler. Onun için benli doğan çocuklar mutlu sayılırlar" Tatar dilinde kadının cinsel organının isminin "**Umay**" olması Moğolcada mağara anlamına gelen "Ehin Umay" ifadesi mağara ve kayaların Yer Ana'nın rahmi olarak düşünülmesi ile ilişkilidir." Demektedir.

Ben/Hal-Umay Bağlantısı bizi, Anadolu Türk kültür coğrafyasında yaşamakta olan Ziyaret Halı inancına götürmektedir ki⁴⁹, o konuyu tartışmamızın dışında tutuyoruz.

Ehin Umay tespiti bize sadece Ötügen'i hatırlatmakla kalmıyor, türeyiş destanlarındaki, mağara veya ağaç kovuğundan çıkmış olmakla da ilişkilendirilebilir. Anadolu'da **Delikli Taş**'ın deliğinin bir tarafından öteki tarafına geçmek, bir anlamda kara iyelerin egemenlik alanından başka bir âleme geçmektir. Kara iyenin nazarında ölmek, öteki âlem de yeniden doğmaktır, denilebilir.

Mağara teması Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan mitolojisinde de önemli yer tutar.⁵⁰

Umay-mağara bağlantılı açıklamalarında Beydili; **Humay**'ın **Mağarası** Türk dünyasının muhtelif kesimleri için geçmişte ilgi toplamıştır. Yerli sakinler inanırdılar ki, Narın şehri yakınlarında Çardağı'ndaki mağarada Humay tez-tez peydah olmaktadır. Burası herkesin çok rahat girebileceği türden bir yer değildir. Oş şehrine 35 km mesafedeki **Süleyman Dağı**, asırlar boyu çocuğu olmayan kadınlarca ziyaret edilmiştir Mağaralara bu tür uygulamalar Hakaslar arasında da çok yaygındır.

Mağara **Humay**'ın bütün karakteristik özelliklerine malikdir. Lakin dağda meskun olma Humay'ın mistik içeriğinden olmayabilir. Çünkü dağ, bizzat kendisi de bir iyedir ve iyesi vardır. Burayı ziyaretle Semaya çatmak/varmak da istenilmektedir. V. İ. Verbitskinin lugatında Humay iki kimlikle yer almıştır. Bunlardan birisi aynı zamanda **heyirhah ruh** oluşu, körpe çocukların korunması, diğeri ölümlerin **ruhunu götüren melek** kimliğidir., Her iki görev özelliğine, yeteneyine kadir olan Humay, hem doğuma, hem de ölüme sebebedir. Türkler bu obrazın belirtilen fonksiyonlarını bir-birinden ayırmışlar. Hakaslar **Ağ Ana-Humay**'ın aynı

⁴⁹ Yaşar Kalafat, "Aşiretlerimizde Hal/Hâl/Ben/Dövme/Damga ile İlgili İnançlar", **Aşiretlerde Mitolojik Bulgular**, Berikan, Ankara, 2012, s. 143-158

⁵⁰ P.N. Boratav, **Türk Mitolojisi, Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi**, Bilge Su, Ankara, 2012

zamanda antipodunu **Kara Ana** – Humay’ı yaratmışlar. **Kara Humay** kendini gösterdiği zamanlar bebeklerin sık sık öldüğü dönemlerdir.. Böyle hesap olunurdu ki, Kara Humay ölen uşağın ruhunun Kara “hissesidir”. **Humay** ve diğer “sema” görevlileri arasında o kadar benzerlikler olsa da, fark yalnız ad ile kendini gösterir.⁵¹ Demektedir....

Türk mitolojisinde **kutlu dağlar**, **kutlu mağaralar** ve **kutlu kayalar**, daima ve bütün yönleri ile aynı değillerdi ama günümüz halk inanmalarında bu üç kutlu kesim tamamen de ayrı değillerdir. Türkler Muhammed (s.a.v.) olduktan sonraki tefekkürlerinde yer alan veriler doğal olarak değişmiş olmalarına rağmen, dağlar mitsel kimliklerini hep muhafaza etmişlerdir. Dağlara sırtını dayayan kendisini güven içinde hissederken diğer taraftan kutlu zatlari mağaralar düşmandan saklarlar. Bu kutlu dağlar ki çok kere inziva ve vahi ortamlarıdır. **Ashab-ı Kefh**, Bir dağın eteği, bir mağara ve kaya kovuğudur. Hz. İbrahim (a.s) bir mağarada dünyaya gelir ve orada 15 gün kalır.⁵² Efsanevî anlatılarda tanrıya giden yollar mağaralardan da geçer.

Sözlü kültürümüzde mağaralar daha ziyade canavar veya ejderha inancıyla ilişkilendirilmiştir. Kem gözün yenemeyeceği gücün olmadığı anlatılırken mağaradan çıkan bir **ejderha** Harput’u yutmaya karar verir. Çare arayan Harputlular hiçbir şekilde önlemeyen bu ejderhaya karşı nazarı kuvvetli birisini bulurlar. Kadın ejderhayı görünce “Uy ana! ..inancada büyük ejderhaaa” diyince Ejderha yavrularıyla orada taş kesiliverir.⁵³ **Şahmeran**’ın da bir mağara canlısı olduğu bilinirken konuya girerken de değinildiği gibi, Erlik Han’ın hâkimiyet alanı yeraltıdır.

Şahmeran konusunda Siirt’te yaşayan efsane, diğer bölgelerdeki efsanelerden oldukça farklıdır. Siirt şahmeran efsanesinde olaylar, “kutsal su ve Şahmeran” ekseninde cereyan eder. Bu efsaneye göre balık, yılan ve insan vücutlarının birleşiminden oluşan Şahmeran, kimilerine göre bir canavar kimilerine göre ise “**yılanların kraliçesi**” olarak bilinir. Şahmeran, Siirt bağlarının bulunduğu yerde, yüksek bir mağarada bulunur. Bu canavarı bulmak için mağaraya giren insanlardan hiçbiri geri dönmemiştir. Bunun nedeni mağaranın altında ve üstünde bulunan kuyuların oraya giren insanları

⁵¹ Celal Beydili, **a.g.k**

⁵² A. Aydemir, **İsrailiyad**, İstanbul, 2000 s. 359

⁵³ Rıfat Araz, **Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, AKDITYK, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1995, s. 168–169)

yutmasıdır.⁵⁴ Eşik İyesinin yılan şeklinde görüldüğü, Rize’de evin eşiğinin altında yaşadığına inanılan bu iyenin ak olduğuna, Diyarbakır’da da **Bağ İyesi**’nin ak bir yılan olduğu Bir dönemin Erbil Kalesi’ni koruyan iki yilandan birisinin de **ak yılan** olduğu şeklinde tespitlerin yapıldığı bilinirken bahse konu yılan koruyucu konumundadır.⁵⁵

Bölgede ayrıca; Elazığ Merkez Seydiyye Hanım Çeşmesi yanında ziyaretçilerin **dilek taşı** yapıştırdıkları **Delikli Taş**, bebek bekleyen hanımların yazmalarını 3 defa deliğinden geçirdikleri Delikli Taş⁵⁶ Çötelî Kökü Örenhan köyündeki, hasta çocukların şifa için deliğinden geçirdikleri taş, (ve bu taşın arka sırtındaki tepede etrafı taş yığını olan ve yatır olarak bilinen tek mezar da muhtemelen **Ovoo/oboo** olabilir.) Ulukent’te Sugözü yolu güzergâhında bulunan hasta çocukların şifa bulması niyetiyle keza deliğinden 3 defa geçirip çocuğun veya giysilerinin bir süre orada bırakıldığı çocuğun aşlaması halinde şifa bulacağına inanılan Delikli Taş⁵⁷ Baskil’in Altunuşağı köyündeki Çocuğu olmayan kadınların deliğinden geçtikleri ve kısır hayvanların yularlarının geçirildiği Delikli Taş⁵⁸

Mağara-halk inanmalarına ana dili ve mezhep farklılığından hareketle bakıldığında; Erzurum ve yakın çevresi kutlu bilinen mağaralarından **Şenyurt Mağarası** (Dunlunun Şenyurt köyündedir. Buranın halkı Sünnî Türkmen’dir.) **Sulu Mağara** (Ilıca’nın Gelinkaya köyündedir. Buranın halkı Sünnî ve Türkmen’dir.) **Kuzgun Mağara** (Ovacığın Kuzgun köyündedir. Buranın halkı Sünnî ve Türkmen’dir.) **Mama Hatun Mağarası** (Hınıs’tadır Buranın halkının ana dili büyük çoğunluğu ile Kürtçedir.) **Postlu Baba Mağarası** (Horasan’ın Postlu Baba Dağındadır. Bölge halkı Sünnî Türkmen’dir.) **Ziyaret Dağı Mağarası** (Horasan’ın Henege Köyündedir. (Buranın halkının bir kısmı Sünnî Türkmen ve bir kısmı da Sünnî ve anadili Kürtçe olan Türklerdendir.) **Halil Dede Mağarası** (Köprüköy’dedir Buranın halkının büyük çoğunluğu Sünnî Kürt bir kısmı da Sünnî Türkmen’dir. Yatırların mağara içindeki ya suyundan veya çamurundan şifa umuduyla

⁵⁴Rezan Karakuş, “Sirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular.”, **Turkish Studies** Volume 7/4, Fall. 2012 P.2149–2161 Ankara

⁵⁵Yaşar kalafat, (Ahmet Doğan ile) **Kuzey Irak’da Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları**, Ankara, 1995

⁵⁶Abdulkadir Kıyak, **Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Yerleri**, Ankara, 2012, s. 168

⁵⁷ Abdulkadir Kıyak, **Elazığ ve Yöresinde ziyaret Yerleri**, Ankara, 2012, s.129, Rezan Karakuş, “Sirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular.”, **Turkish Studies** Volume 7/4, Fall. 2012 P.2149–2161 Ankara

⁵⁸ Abdulkadir Kıyak, **Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Yerleri**, Ankara, 2012, s. 168

istifade edilmektedir. Bir kısmının da efsanesinde mağara vardır.⁵⁹ Mağaralardan şifa umma gibi inançlar itibariyle halkın mezhep farklılığı ve ana dil farklılığı bir ayrıcalık içermemektedir.

SONUÇ:

Mağara ile ilgili inançları başlangıçtan itibaren ele alıp incelemeğe çalıştığımız bu bildiri, şüphesiz ilgili bütün verileri içeremedi. Ancak yeni çalışmalara basamak olmak üzere, evvelce yapılanlarla birlikte ilave bilgileri içerdi. Konu diğer benzeri çalışmalarımızda olduğu gibi geliştirilmeğe muhtaçtır. Varılan nokta itibariyle halk inanmalarından hareketle ve ilgili kaynaklardan da ilmek alınarak denilebilir ki, bu çalışmada tam yansıtlanamamış olsa da, kültürümüzde mağara kültü vardır. Bu kültürün sınıflamadaki yeri dağ, kaya, toprak kültlerinde olduğu gibi yeryüzü iyeleri ile ilişkili olmakla birlikte, su kültüründe olduğu gibi yer altı boyutu da vardır. Sahipli mağaralar bulgusu, bize göre mağara iyesi konusu için yeterli bir tespittir. İlgili bilgiler bir araya getirilince, mağaranın ana rahmine benzetildiği, içi ile dışının iki ayrı âlem olarak düşünüldüğü söylenebilecektir. Bu teşhisi mitolojik verilerle halk inanmalarını yüzleştirerek koyabiliyoruz.

Harput yöresinden derlenilen mağara içerikli bilgiler, Türk kültür coğrafyasının sair kesimlerinden yapılmış tespitlerden farklı değerlerdir. Harput tespitleri ile örnek çeşitlemesi ve zenginliği sağlanabilmiştir.

⁵⁹ Yaşar Kalafat, *Anadolu Türk Halk Sufizmi, Zazalar Kırmançlar ve Türkmenler-Erzurum Ziyaret Yerlerinin Tasnifi ve Halk Bilimi İtibariyle Önemi*- Avrasya Bir Vakfı Yayını, Ankara, 1997, s. 49